

Topografičke crtice

o starohrvatskim županijama u Dalmaciji i starim gradovima na kopnu od Velebita do Neretve.

Napisao

Fr. Stip. Zlatović.

Županije.

I. Ninska.

(Nastavak v. br. 2.)

16. *Obrovac*. Na lievoj strani rieke Zrmanje, do šest kilometara od utoka te rieke u more k iztoku, leži današnja varoš Obrovac, a na južnom joj kraju, na odignutu humčiću razvaline prastaroga utvrđenog grada¹, koji se u listinama spominje još g. 919. imenom Bravicio². Grad bijaše još od

¹ Bianchi (Zara Crist. II. str. 298) je toga mnjenja, da je to onaj utvrđeni grad što ga je sagradio 1282. g. Juraj Kurjaković, krbavski knez, a što su ga Mlečići popravili 1409. g. Op. uređn.

² U oporuci Andrije priora zadarskoga (Doc. VII. str. 18).

Op. uređn.

Po nekima stajao je na mjestu Obrovca rimski grad *Clambetae* po drugima *Argyrunum* ili *Riporum* po Tolomeju (Bianchi Zara Crist. II. str. 298). God. 1072. darovao je Petar sidražki župan s bratom Slavićem (kašnjim kraljem hrvatskim) samostanu sv. Krševana u Zadru sve zemlje, što je otac njihov Semivit posjedovao u Bravicu (Rački Doc. VII., str. 91). Iste su godine braća Zovina, Desimir, Petar, Gromela i Slavić iz Nina darovala samostanu sv. Krševana u Zadru vaskolik svoj posjed u Obrovcu (Doc. VII. str. 92). U toj darovnici spominje se *crkva sv. Petra* u Obrovcu, koju je pak sam Petar Semivitov takodjer darovao samostanu sv. Marije u Zadru (Doc. VII, str. 94). U listini god. 1066—76. spominje se, kako je Ivan djakon zadarski prodao samostanu sv. Krševana neku zemlju u Obrovcu (Ibidem. str. 100). Još 1072. god. spominju se stare razvaline „septam antiquis maceris“ i starinski grobovi „et peruenit ad antiqua sepulchra“ u okolici Obrovca (Doc. VII. str. 92). Godine 1029. Jelenica sestra Godemira bana darovala je samostanu sv. Krševana u Zadru *crkvu svetoga Krševana* u Obrovcu, od nje sagradjenu blizu spomenute crkve sv. Petra, uz ostalo pokretno i nepokretno imanje (Kukulj. Cod. dipl. II. str. 106). Godine 1107. Vekenega opatica kupuje za samostan sv. Marije u Zadru neke zemlje u Obrovcu (Cod. dipl. II. str. 13). Iste je godine ista Vekenega kupila u Obrovcu neke zemlje, pa je u dotičnoj listini spomenut svjedok Ivan „de Brauzo maiori“ (Cod. dipl. II. str. 14) odkuda treba zaključiti, da se je u to doba razlikovao *Veliki* od *Maloga Obrovca*. God. 1134. Mihalj nadbiskup zadarski i Petar knez grada Zadra i vojvoda čitave Dalmacije riešavaju parnicu radi neke zemlje u Obrovcu među samostanima sv. Marije i sv. Krševana u Zadru. I tu je spomenuta obrovačka crkva sv. Petra (Cod. dipl. II. str. 29). Godine 1167. Lampredije nadbiskup zadarski i knez Dominik Mauroceno riešavaju pravdu među duvanjskim samostanima sv. Marije i sv. Platona u Zadru, dopitujući neke zemlje u Obrovcu samostanu sv. Marije (Cod. dipl. II. str. 74). Godine 1195. bulom pape Celestina III. potvrđuje se samostanu sv. Krševana u Zadru *crkva sv. Mihovila arhangjela* u Obrovcu (Bianchi Nav. dj. II. str. 301). Obrovac kao selo spominje se i u izpravama god. 1175., 1236. i 1277. (Bianchi Ibid. str. 301). Bianchi piše, da ima spomena u pismu, da su u Obrovcu obstojali samostan i crkva vitezova Templaraca, crkva da je bila posvećena sv. Martinu. Oboje da je bilo sagradjeno na kraj mora (htijaše pisati „uz obalu rieke“). Da ih je nestalo 1320. god. Kašnje popravljene, da su jih zaposjeli bili Konventualci, ali da su jih Turci konačno razorili god. 1500. Dodaje Bianchi, da je uz kraj mora (bolje rieke Zrmanje) obstojalo i utočište Franovačkih Trećoredica, koje da je uništeno 1409. godine. (Ibid. str. 301.)

Op. uređništva.

god. 1182.¹ u vlasništvu krbavskih velmoža Kurjakovića². Uzeše ga Turci od kneza Karlovića god. 1527. i više puta preotiman od Mletčana³; ovi ga stalno zaposjedoše god. 1684. God. 1694., slučajno se u njem zapali barut i diže ga u lagum te nije već popravljan.

17. *Stari Obrovac*. Nekoliko kilometara k iztoku uz istu rijeku, s lijeve strane vide se silne ruševine starih utvrda, možda koga rimskoga grada i povrhu njih ostanci hrvatskoga gradca danas zvana Stari Obrovac, i nedaleko sa dvie strane druge kule Klišina⁴ i Berber, kao da među njima bijaše utvrđeno taborište (?). Mletačko izvješće god. 1630. spominje: *Obrovazo di sopra è castelletto* (Starine XIV. 183). Kada ga ostaviše Turci bi zapušten na vieke.

II. Županija Podgorska.

Županija Podgorska — *Sub alpibus*⁵ valja da je kasnije uzpostavljena, pošto ista nije spomenuta do kralja Petra Krešimira, koji u listini g. 1070. darova istu rabskomu biskupu⁶. *Juppan quae fuit sub alpibus, a castro latine Murula vocitato eclanonice Stenice usque ad fluvium⁷ Copriue* (Cod. dipl. I. 140). Profesor Brašnić misli, da bi tu stala županija Lučka, „s jedne strane ninskom, a s druge ličkom, krbavskom i bužkom župom ograničena, zauzimala dakle oba obronka Velebita, prostirući se na zapadu duž mora između ninske na jugu i bužke na sjeveru“ (Izvjestaj . . . gimnazije u Vinokovcih god. 1878/9. str. 11). To nikako ne može biti, jer kad je županija *Sub alpibus*, od gradića Stenica nad Jablancem sterala se podnožjem Velebita do rijeke Koprive, što za stalno držimo sa veleučeni Crnčićem, da druga nije, jer je neima, nego rijeka Zrmanja, onda lučkoj tamo mjesta neima. Između Podgorja i ninske župe stoji samo velebitsko more *Mar della morlacca*, podgorsko more, a zemlju preko Velebita zapremaju lička župa i krbavska. Mi ćemo županiju Lučku naći na drugom mjestu, a u podgorskoj

¹ Ima biti godine 1282., kad Bianchi piše, da je Juraj Kurjaković sagradio utvrđen grad (N. m.).
Op. uredništva.

² Klaić (Opis zemalja u kojih obitavaju Hrvati, II., str. 51) ovako piše: „Ne zna se kad su knezovi krbavski zagospodovali Obrovcom, nu već god. 1387. Obrovac je u njihovoj vlasti, pošto tamo Nikola, Toma i Butko sa rođaci povelje izdavaju (Obrovacii). Knezovi krbavski ostadoše gospodari Obrovca i nadalje kroz celo 15. stoljeće. Među gradovi što jih posljednji krbavski knez Ivan Karlović nabrāja godine 1509. kao svoje, naročito se spominje i grad Obrovac (Castrum Obrovecz)“. Nego rek bi da je početkom XV. vieka, za kratko bar doba, Obrovac bio u mletačkim rukama, jer eno Bianchi (Nav. mj.) piše da su 1409. god. Mlečići popravili obrovački grad.
Op. uredn.

³ Bianchi (Ibid. str. 298) piše, da su Obrovac Mletčani oteli Turcima pod zapovied slavnog providura Foskola uz pomoć Hrvata 1647. Turci da su ga pak preoteli 1683. god. i držali ga do 1684.
Op. uredn.

⁴ Ta je kula u osnovi pakružna oblika s dvora, a osmerokutna iznutra (D. Alacevich u „Bullettino di arch. e st. dalm.“ A. I., str. 39).
Op. uredn.

⁵ Vidi opazku 2. Br. 2. God. I. ovog časopisa.
Op. uredn.

⁶ Tu je darovštinu kralj Koloman potvrdio god. 1111. (Cod. dipl. I., str. 210. — Doc. VII. str. 88).
Op. uredn.

⁷ Dr. Rački (Doc. VII., str. 88) čitao je „flumen“.
Op. uredn.

nalazimo crkovnu župu plovaniju sv. Luke, po kojoj se mjesto zvalo Lukovo i župa ili plovanija sv. Luke, te se uzimalo za županiju lučku. U ovoj župi sv. Luke, a u Lukovu Podgorja, prepisan je Misal god. 1435—50. „na *Luci kod crkve sv. Luke u ninskoj biskupiji*“ (Književnik II. 21) i cijenimo da je spljetski crkveni sabor godine 1185. ovu plovaniju Luku odredio ninskomu biskupu: „*Nonensis episcopus habeat . . . totam Lucam et medietatem Licae*“. (Cod. dipl. II. 131), a vidjeti ćemo da je kašnjih vremena imao barem gornji dio prave Luke, jer je i trogirskom biskupu na istom saboru opredjeljeno: *habeat has parochias . . . Scardonam, Brebir, Belgrad cum tota Sidraga*. Ako je, po našem mnjenju, županija lučka ležala na istočnom kraju stare županije sidražke, onda nije mogao trogirski biskup imati Biograd i Sidragu preko lučke županije tobože podređene ninskomu biskupu, kako ćemo dalje vidjeti. Mi dakle držimo za stalno, da županija Podgorja *Sub alpibus*, nije mogla biti isto što Luka. Župa Podgorja, koja se i danas tako zove, sterala se je na podnožju Velebita uz more od Stenice do Koprive, rieke Zrmanje¹ i medjašila je od iztoka županijom kninskom i krbavskom, s juga županijom bibrskom i ninskom sa zapada morem i otočjem, sa sjevera gatskom i Velebitom i preko njega županijom ličkom. Ta je županija bila krševita i neplodna, te imala malo stanovnika i malo tvrdih gradova. Spomenut ćemo pojedine od njih.

Gradovi.

1. *Lukovo*. Na iztok grada Paga preko mora na obali podnožja Velebita leži Lukovo sa crkvom i plovanijom sv. Luke, od kojega je ime dobilo, te se krivo uzimalo za mjesto županije Lučke. Nad mjestom, sa sjeverne strane na briegu, vide se ruševine starih utvrda, što su mjesto branile. U ovoj župi izpisan je glagoljski misal, koji se spominje u Književniku II. 21.

2. *Stenice*² na zapad od Jablanca a u njegovoj župi na podnožju Velebita. U stara vremena bijaše gradac, koji u povelji spominje kralj P. Krešimir a *Castro latine Murula uocitato sclauonice Stenice* (Cod. dipl. I. 210 II., str. 17, Doc. VII, str. 88).

3. *Jablanac*. Stenicam na jug uz more. Gradac, koji sagradi slavni ban Stjepko Šubić bibrski na početku druge polovice XIII. vieka³.

¹ Namjestnik ninskoga biskupa god. 1530. piše: „ . . . *sub Castro* (Obrovaz) *ad ripam fluminis est monasterium alius ordinis S. Benedicti, sub invocatione S. Georgii de Coprica*“. Taj flumen jest Zrmanja, te se po njem zvao samostan; a druge rieke pod Velebitom neima, nego rječica Krupa između sela Golubića i gornjeg Ervenika. „Farlat. Illyr. s. IV. 225.

² Sad se zove Stinica prema otoku Rabu (Doc. VII, str. 88).

Op. uredn.

³ „*Castellum in vertice montis Jablanich*“. Sagradi ga Stjepan ban ciele Slavonije, na čast kralju Beli IV. 1251. god., a ujedno podigne samo mjesto Jablanac ili Jablanić na čast kraljevskoga varoša i naseli ga žitelji sa susjednoga otoka Raba. Novim gradjanom podieli ban Stjepan iste povlasti, što su ih uživali gradovi Trogir i Šibenik, a uz to jim pokloni još i zemlje, na pastvu njihovih stada“ (Vj. Klaić: Opis zemalja u kojih obitavaju Hrvati I., str. 119).

Op. uredn.

4. *Bag*, Karlobag, Carlopago, cieni se stara *Scrisia* na briegu nad morem. Ovi kao i prvašnji gradovi davno su zapušteni i razrušeni. U njem su dugo stanovali Uskoci i višekrat obranili se od navala Mletčana. Kad su oni uklonjeni g. 1617. onda je i gradić zabataljen, a oživio varoš pri moru¹.

5. *Starigrad*. I on uz obalu k jugo-iztoku. Cieni se, da tu bijaše rimska „Ortopula“. Danas se opažaju samo kuline: jedna na pruženoj u more klisuri, a druga pri provali Velebita².

6. *Dračevac*³. Na južnom kraju sela Jasenice, na odignutu oblu humcu zaobljen gradić, u kom su Mletčani držali do pada republike dobru stražu, prvo se branili od Uskoka, a kasnije od ličkih čobana. Zapušten od svršetka prošloga vieka sam se ori i obara.

7. *Veselinovića gradina*. Na južnom kraju sela Golubića u obrovačkoj občini prama starom Obrovcu, s desne strane rieke Zrmanje, vidi se na odignutu krševitu briegu stara gradina razrovanimi zidinami i ruševinami sgradâ i ogradâ, koju danas puk tako zove.

8. *Kegljevića grad*. S desne strane rieke Zrmanje prama selu *Mokropolju* kninske občine, gdje rieka okolo velikoga brda Koma od sela Zrmanja u Lici svijja od juga k zapadu, leži tvrdi grad njegda velmoža Kegljevića zadnjih gospodara. On je još kao cjelokup na mjestim razrovan od tražioca blaga. Okolo istoga ima dosta gromilâ razrušenih kuća, te pokazuju, da je uz grad stajao varoš. Spominje se često kao medjašni u nagodbi Sigismunda kralja sa Mletčani god. 1433. pa i kasnije s Turci.

9. *Zvonigrad*. Pri izvoru rieke Zrmanje u selu Palanci, danas u Lici, sa istočne strane gdje Velebit završiva, na vršku zaoštruljena humca, još čuli velika obla kula i ograda toga staroga grada⁴ spomenuta god. 1433. u

¹ Ovako piše V. Klaić o Bagu (Nav. dj. str. 110—111): „Kako se je tada (u Krešimirovo doba) Karlobag zvao, nije nam poznato. U kasnije doba nalazimo ga pod dvojim imenom: *Scrisia* ili *Bag* (*Scrisia* sive *Bag*). U 14. stoljeću bijaše Bag pod vrhovnom vlasti krbavskih knezova, koji ga učiniše slobodnim varošom, te mu podieliše razne povlastice. Najprije mu god. 1387. izdadu krbavski knezovi Nikola, Butko, Toma, Pavao i Karlo povelju, kojom označiše točno medje varošu Bagu (*civitati Scrisie*), a ujedno dozvoliše varošanom, da mogu svoja stada pastî po planinah kneževskih. U to doba imali su već krbavski knezovi svoj grad ili kašteo u Bagu (*burgi nostri Scrisie*). Godine 1432. izdadoše nadalje krbavski knezovi Karlo, Toma i Franjo drugu povelju građjanom Baga, kojom im dozvoliše birati gođimice po dva sudca, a ujedno jih oslobodiše raznih nameta („trgovine“) i vojne službe (vojščine). Sve ove povlastice potvrdiše kasnije krbavski knezovi na novo godine 1451., a godine 1481. sam kralj Matija Korvin.“

Op. uredn.

² Bianchi (Nav. dj. II., str. 285) pripovieda, da su u *Starigradu*: *crkveica uz potok Paklenicu*, koja je prije služila kao župna, posve stara, bizantinskoga sloga, duga 10, široka 6 lakata, *kapela s. Petra u Kulinama*, koja je na groblju na kojemu ima velikih nadgrobnih neotesanih kamenova (stečaka?) i na ušću Paklenice, grad prama kućama Marašovićeveim, a u njemu da je nadgrobnâ ploča sa urezanim naskočenim križem.

Op. uredn.

³ Bianchi (Ibid. str. 332) kaže, da se to selo spominje u izpravi benediktinaca zadarskih sv. Krševana od god. 1327.

Op. uredn.

⁴ U dolini Zrmanje ostanci su ruševinâ starih gradova: *Rakovnika* 3½ kilom. daleko od izvora Zrmanje, na njezinoj desnoj obali, i *Zvonigrada* 7 kilom. daleko od izvora, takodjer na desnoj obali rieke. Ovako o njima piše Vj. Klaić (Nap. dj. I., str. 111—112): „Obilne ruševine toli Zvonigrada, koli Rakovnika pokazuju, da su oba grada u staro doba bili važni, prostrani i čvrsti. To svjedoči još i to,

nagodbi Sigismunda sa Mletčani. Osvojiše ga Turci god. 1522. Kašnje ga Mletčani držali, a najzad Ličani. Vas je cjelokup.

III. Županija Sidražka.

Sidraga, jedna od najstarijih županija, koju u X. vjeku spominje Const. Porfir¹, bila na početku² od najvećih i pružala se od zadarskoga teritorija do skradinskoga mora, i od mora do bukovačkih gora, te zapremala ravne kotare i po njima bogate gospodštine i tvrde gradove (Cod. dipl. I., 137). Njezini su župani obično bili u društvu kraljeva, te podpisivali povelje i darovnice. Spomenut ćemo samo „*Juraina iuppano de Sidraga* god. 1059. (Cod. dipl. I., 120, Doc. VII, str. 52, 54, 60, 163, 165, 166). *Mutimir Sidrastico testis* 1070. (Cod. dipl. I., 137, Doc. VII, 82) i drugi³. Medjašila je na početku od iztoka sa bibrirskom župom, od juga zatvarala ju rieka Krka i preko nje dridska župa, od jugo-zapada more i otočje, sa zadarskim teritorijem, od sjevera županija ninska i bibrirska. Kako je sva županija bila vrlo plodna, te dobro napućena, imala je velike gospodštine i tvrde po njima gradove, česta sela i varoše. Je li ova županija imala istoimeni glavni grad, po kom se zvala, kao livanjska, kninska, bibrirska i ninska? Od nikud ne možemo znati⁴. Kako su druge nazivane po riei kao Cetini, Lici i Plivi, ili po brdu kao Dridska, tako cienimo, da je Sidraga tako zvana po teritoriju. Na to nas upućuju stare listine: *De territorio vendito in Sidraga, de territorio in Sidraga* (Cod. dipl. I., 158, 168), *allodio, villae in Sidraga* (Ibidem Rački Mon. VII, 53 i dalje). O gradu toga imena nigdje uspomene; pače na pokrajinskom saboru crkovnom u Spljetu, dokle se obično broje i spominju gra-

što su se kod obih gradova našli rimski i byzantinski novci. Zvonigrad stojaše već u 13. vjeku; oko 1220. bijaše mu gospodarem neki Višan, knez lički (comes de Lyca), rodjak knezu Grguru Šubiću iz Bribira. Taj Višan bijaše velik privrženik Bogomila ili Paterana (Buisenus in *Suonigrado*; fautor haereticorum). U 16. stoljeću spada Zvonigrad zajedno s ostalom Likom u ruke Turkom i tek. god. 1689. opet bi njima otet iza krvavih borba“.

Op. uredn.

¹ Σιδραγα (Dr. Rački Doc. VII., str. 400).

Op. uredn.

² God. 1065. spominju se u izpravi kralja Krešimira zemlje u *Sidrazi*, darovane od istoga kralja duvanjskomu samostanu sv. Tome u Biogradu na moru. (Doc. VII., str. 64). Kukuljević (Cod. dipl. I., str. 135—36) stavlja tu izpravu u g. 1069. I u popisu različitih darova učinjenih samostanu sv. Iv. ev. u Biogradu za vrijeme Petra opata istoga samostana (1073—1077.) nalazi se imenovana Sidraga kao predjel (Cod. dipl. I., str. 158, Doc. VII., str. 166). Nego u izpravi od god. 1059., kojom kralj Krešimir IV., utemeljujući samostan sv. Ivana ev. u Biogradu podjeljuje mu obširna prava i daruje mnoga mjesta spominje se dvaput Sidraga (Cod. dipl. I., str. 129, Doc. VII, str. 54) i to jednom „*terras in Sydraga*“ što bi moglo značiti predjel, a drugim putem „*terram que est in Nabrese . . . sub ecclesia sancti Johannis in Sydraga*“, po čemu bi se moglo suditi da je Sidraga bila i mjesto kao što je n. pr. Pridraga. Sidraga se spominje kao predjel i 1085—95. god. (Lib. polic. str. 166).

Op. uredn.

³ Drugi su Petrus 1069. godine (Doc. VII., str. 74) i Lubomir godine 1074. (Doc. VII., str. 99 i 129) te 1076. (Ibid. str. 106—167), 1076—78. (Ibid. str. 164), g. 1078. i 1079—80. (Doc. VII., str. 126). G. 1172. bijaše sidražkim županom Desen, sin Sklovine (Libellus policorion str. 173).

Op. uredn.

⁴ Moglo bi se nagadjati, da je obstojalo mjesto Sidraga i u njem županova polača po izpravi iz godina 1070—1078., u kojoj se kaže, da je sidražki župan Jurajna prodao samostanu sv. Ivana ap. i ev. u Biogradu „*suum territorium, quod est in Sidraga, a puteo usque ad palacium*“.

Op. uredn.

dovi: *Scardona*, *Brebir*, *Belgrad*, nastavlja: *cum tota Sidraga* (Kukuljević Jura 33). Svagdje se Sidraga imenuje kao *territorium* a nigdje kao grad.

Ta velika i napučena župa nije za dugo ostala cjelokupna. Došlo vrijeme te se morala razdijeliti; tada jugo-istočni dio od iste razstavljen sačinjavaše posebnu županiju Luke, od rijeke Krke do vranskoga jezera, i tako je sidražka župa imala medjašnu sa *jugo-istočne* strane županiju Luke, a njoj valja da su pripadali otoci od Vergade sa Inkoronatom do pod Zadar.

Gradovi.

1. *Biograd*, *Belgrad* na moru, naprama otoku Pašmanu, na zapad viranskomu jezeru; jedan od poglavitih i znamenitijih, zasnovan u doseljenu od Hrvata, cieni se na ruševinah rimske *Blondonae*¹. Spominje ga u X. vijeku Const. Porfirogenit, i postade prestolnim države, gdje je stanovao kralj P. Krešimir god. 1070. i povelje dielio. Kralj podiže Biograd na veće dostojanstvo utemeljenjem u njemu na polovici XI. vieka biskupije i velike opatije benediktinske na Rogovu. Po izumru narodne dinastije Koloman kralj god. 1102. okruni se u Biogradu kao hrvatski i dalmatinski kralj, kao u stolnomu *in urbe regia*, ali mu malo kašnje nadodjoše crni dani. Mletčani svedjerno vrebali na gospodarstvo jadranskoga mora, te još god. 998. bili isti Biograd prisvojili, ali do malo morali ga povratiti², g. 1123. zlorabeć

¹ Porfirogenit ga zove *Βελόγραδον* (Rački Doc. VII, p. 400). God. 1070. nahodi se pod imenom *Alba civitas* (Nav. dj. 86). Tako se god. 1097. (Ibid. 478) spominje „portum Albae“; u Krešimirovoj povelji od godine 1059. stoji: „In civitate Belgrado“ (Ibid. str. 51). I izprava godine 1070. (Doc. VII, str. 84) jednako donosi: „In ciuitate Belgrado“; god. 1070. u drugoj izpravi zove se „Alba ciuitas“ (Ibid. str. 86). Krešimirova povelja dneva 8. srpnja 1070. zove Biograd „castrum Belgrad“ (Ibid. str. 88). God. 1059. zovu se Biogradjani „ciues Belgradini“ (Ibid. 51). Ne stoji dakle ono, što je pisao Bianchi (Nav. dj. II. str. 142), da je Biograd prozvan Alba pod ugarskom vladom, niti da joj sadašnje ime Biograd znači talijanski „città di una volta“ (Id. ibid.), jer se eto Belgradom zvao još i u X. vijeku. Ne zna se po kojim izvorima pripovieda Bianchi (Nav. dj. II., str. 141—142): „Era in antico tempo città non piccola, d'ogni intorno ricinta di mura, e da alte e ben guerinte torri protetta e difesa. Venne distrutta dai barbari nel VII. secolo. Successo nel 641 l'eccidio di Salona, molti de' suoi profughi scelsero per loro sede le rovine di Blandona, e ristauratala alla meglio vi si stanziarono imponendole il nome di *Jadria* (volg. *Zara*) in memoria del fiumicello Jadro che scorreva intorno alla distrutta lor patria. Occupata nell' VIII. secolo dagli Slavi-Croati perdette il nome latino di Blandona, ed anche quello di *Jadra*, ed assunse quello di *Bielograd*, *Biograd*, latino *Belgradum*“, ali je veći dio toga malo vjerojatan. Samo je stalno, da su Biograd utemeljili stari Hrvati, prozvali ga Belgradom, i da je u njemu stolovao kralj Petar Krešimir, koji ga bijaše podigao do sjaja prave hrvatske priestolnice. Op. uredn.

² Sredinom XI. vieka nahodi se Biograd opet u hrvatskim rukama. I kralj Koloman dao se je god. 1102. okruniti hrvatskom krunom „Coronatus fui Belgradi supra mare, in urbe regia“ (Kukuljević Cod dipl. II., str. 5). Nakon smrti Kolomanove Mlečići su „nastojali po što po to osvojiti Dalmaciju, odlučise uzeti i hrvatski Biograd, da Hrvati ne bi uznemirivali dalmatinske gradove, napose Zadar. Već god. 1116. u kolovozu udari mletački dužd Ordelafo Falieri na Dalmaciju. Uzevši najprije varoš zadarsku (tvrdje ne mogaše uzeti, jer su ju Hrvati branili) udari zatim na Biograd, te ga prisili na predaju. Nu Biograd ne ostade u rukama mletačkim, nego se vrati pod vlast hrvatsko-ugarskih kraljeva, a posade hrvatske iz Biograda nastojahu sada iztisnuti posvema Mletčane sa dalmatinske obale. Ovo sada sklone dužda Dominika Michiela god. 1125. na novu vojnu. On udari na Spljet i Trogir, koje bješe hrvatsko-ugarska vojska nedavno zauzela, a zatim se svom silom obori na Biograd. Uspije mu ovaj grad zauzeti, te ga dade, rek bi, do temelja razoriti“. Biograd bje od Mletčana razoren g. 1125.

križarnu vojsku, razkopaše ga do temelja, kako se već nikad neoporavi, te da mu se uspomena zatare, prozvaše ga *Zara vecchia*¹. Stanovnici sa biskupom zakloniše se u Skradin, a jedan dio puka u Šibenik². Kašnje se nešto obitolu okupilo i na ruševinah smjestilo, opasavši mjesto tankom ogradom protiv turskim navalama, ali jim boljom obranom bivalo more, prebrodivši se u pogibelji na otok Pašman.

2. *Dubina, Babin dub*. Na sjevero-zapadnom kraju županije, prama Zadru od iztoka, na visoku briegu, koči se jaka obla kula, još cjelokupna; ta bijaše na medjašu izmedju zadarskoga teritorija i hrvatskih posjeda, a kašnje izmedju mletačkih i turskih.

3. *Zemunik*. Na iztok od Dubine, uz testu prama Benkovcu, vide se velike ruševine tvrdjave, na sjevernom kraju sela Zemunika u zadarskoj občini. U davnija vremena bijaše malo trgovište³ sa gradom na briegu, koji je bila darovala mletačka skupnovlada sa gospodštinom obitelji Venier, koja je zapušteni gradac popravila. *I Venier fecero Xemonico* (Ljubić Doc. VIII, 173). Uzeše ga Turci god. 1571. i što bolje utvrdiše jakimi bedenima i tvrdimi

(„Veneti destruxerunt Belgradum prope Jadram civitatem“), te se već god. 1166. u jednoj povelji spominje kao razvaljen grad (in urbe, que quondam, dum in suo statu existeret, Alba vocabatur). Biograd se više nikada ne pridignu; biskup biogradski sa svojim kaptolom preseli se u Skradin, te tako obnovi biskupiju skradinsku, a zemljište grada Biograda pokloni dužd Dominik Michieli Zadranom.

Op. uredn.

¹ Bianchi (Nav. dj. II., str. 142) pripovijeda, da se je i Stjepan, sin Kolomanov, dao okruniti u Biogradu i da je u njemu stolovao i pomogao ga poljepšavati. Bianchi je u navedenom djelu (II., str. 143—148) napisao i život osmerice poznatih biogradskih biskupa, a to su: Teodozije I., Dabar, Teodozije II., B... , Prestancije, Teodozije III., Bon i N. N.

Op. uredn.

² Bianchi (Nav. dj. II., str. 148) pripovijeda, da su duvne biogradske samostane sv. Tome preselile se 1125. godine u Zadar, gdje jim bi za stanovanje poklonjen samostan sv. Dimitrija. Benediktinci pak samostana sv. Ivana evangjeliste preseliše se u Tkon na otoku Pašmanu, gdje uz crkvu ss. Kuzme i Damjana navlaš sagrađiše nov samostan. I Bianchi, kao i mnogi drugi, mislio je, da je benediktinski samostan sv. Bartula, što se spominje u hrvatskim kraljevskim izpravama XI. vieka, bio u blizini Biograda, dočim je u prošastim brojevima ovoga časopisa dokazano, da je taj samostan bio kod Knina na brežuljku kašnje prozvanom Kapitul (Vidi razpravu: „Hrvatska biskupska crkva sv. Marije u Biskupiji i Kaptolska crkva sv. Bartula“ itd. Br. I i II.). Rek bi, da se je već u prvom vieku nakon razorenja Biograd ako i manje odmah iznova naselio, jer u izpravi g. 1185. spominje sa svom Sidragom kao župa skradinske biskupije (Cod. dipl. II., str. 131), a u drugoj izpravi od g. 1197. spominje se put „que venit a Belgrado“. Kašnje spominje se Biograd u izpravi od god. 1291. „que est ab austro sub Belgrado“ (Libellus polichorion str. 214), u izpravi XIII. vieka (Lib. pol. str. 218) i u drugoj istoga doba (Lib. pol. str. 219). — Sam naš drug Grgur Urlić Ivanović misli, da se je Biograd zvao Albamaris u rimsko doba, premda zato ne iziće dokaza (Bullettino di arch. e st. dalm. A. III. N. 5—6). U navedenoj razpravi Urlić piše (str. 91—92), da se u Biogradu još nahode ostanci crkve sv. Marije (po predaji pučkoj) i dodaje: „Od te veličanstvene zgrade vidi se samo hrpa ruševina... I tu (u vrtlu udovice Jeličića) su našasta dva komada nadpisa na mramoru: prvi nosio je okrnjene rieči SACELL, drugi BELGR... Toga istoga puta izvadjen je iz dubine (od tri metra) preliepi komad velikog nadpraga, koji je stajao više vrata crkve svete Marije. Taj komad uzidan je više ulaznih vrata kuće Draškovića, blizu poštarskoga ureda. Na crnu potamljelu kamenu razabira se fini gotičko-bizantinski (sic!) uriz, dakle rezbarija iz dobe hrvatske. Komad je dug 1 metar i 4 decimetra, širok 5 decim. I na drugom mjestu (kod kuća Bilbija) piše G. U. I., da se je našlo rezbarije iste vrsti na mramoru, ali da je „sve raznešeno i razprodano“.

Op. uredn.

³ Bianchi je u navedenom djelu (II., str. 387) objelodanio sljedeći zlamenit nadpis iz god. 1194., koji da se nahodi u timpanu pobočnih vrata župne crkve u Zemuniku latinskim slovima ne dobra oblika:

kulama. Kršćanska vojska osvoji ga godine 1647., i po mletačkomu običaju razrova i razruši. Izvješće od godine 1626 kaže: Città murata con fortezza (Starine XIV. 183). (Sliedi nastavak.)

ANNO . DOMINI . M . C . LXXXXIIII
REGNANTE . DOMINO . NOSTRO
BELA . TERCIO . REGE . VNGARIE
ET . DAMIANO . IADERE . PRINCIPI
EGO . KACIA . FILIA . PETCO
PRO . REMEDIO . ANIME . MEE
ET . VIRI . MEI . RADOVANI
MEORVMQVE . PROGENITORVM
FECI . CONSTRVere . HANC . BASILICAM
AD . ONOREM . DI . SI . IACOBI

Bianchi sumnja, da bi nadpis mogao pripadati sadašnjoj župnoj crkvi, u kojoj je uzidan.

Op. uredn.

